

Wydział Pedagogiki i Psychologii
Zakład Psychologii Ogólnej

MARIUSZ MALEC

*Recenzja książki „Zdolności i uzdolnienia
jako osobowościowe właściwości człowieka”*

A review of the book „Abilities and Talents as Man's Personality Traits”

W roku 1996 ukazała się książka *Zdolności i uzdolnienia jako osobowościowe właściwości człowieka* (Wydawnictwo UMCS, Lublin 1996). Jest to praca zbiorowa pod redakcją Stanisława Popka. Jej tematyka jest bardzo różnorodna. Znaleźć tam można zarówno artykuły analizujące różne typy uzdolnień (np. społeczne, matematyczne, empatyczne), jak i teksty poświęcone innym wymiarom osobowości, a nawet artykuł z zakresu metodologii badań psychologicznych (R. Popek, która przedstawia metody badania uzdolnień plastycznych).

Omawiana publikacja zawiera również pracę, która odbiega swym charakterem od pozostałych. Jej autorem jest C. Domański — wykorzystując rzadko obecnie stosowaną metodę psychobiograficzną, analizuje on uzdolnienia i zainteresowania znanej wszystkim Marii Skłodowskiej-Curie oraz członków jej rodziny. Artykuł ten ma charakter zarówno psychologiczny, jak i historyczny, ponieważ zawiera opis drogi życiowej i działalności prezentowanych postaci.

Bez wątplenia jednak najwięcej treści w niniejszym tomie dotyczy problematyki zdolności i uzdolnień ludzi żyjących współcześnie. Można tu wyróżnić co najmniej dwie grupy opracowań. Do pierwszej należą rozważania teoretyczne nad pojęciem i strukturą niektórych uzdolnień specjalnych. K. Markiewicz i A. Zachariasz-Łobodzińska omawiają stan badań nad uzdolnieniami społecznymi, podejmując zarazem próbę przedstawienia własnego modelu struktury tych uzdolnień. Z kolei B. Gawda podobny zabieg podejmuje wobec uzdolnień empa-

tycznych. Do pierwszej grupy artykułów można też zaliczyć porównanie psychologicznego mechanizmu uczenia się na pamięć oraz uczenia się problemowego Renaty Wiechnik.

Druga grupa artykułów zawiera dane na temat związku pewnych uzdolnień (najczęściej twórczych) z innymi uzdolnieniami, cechami osobowości (np. neurotyzmem) lub konkretną sferą działalności ludzkiej (np. kształceniem). Wartość i konsekwencje tych opracowań są na pewno większe niż analiz z poprzedniej grupy, ponieważ są one poparte wynikami badań, które przeprowadzono, aby zweryfikować postawione hipotezy. Cieszy fakt, że większość zakładanych związków między zmiennymi znalazła potwierdzenie.

Do klasycznych należy zaliczyć badania nad związkiem neurotyzmu i poziomu uzdolnień twórczych K. Siedleckiej i A. Zachariasz-Łobodzińskiej. Dostarczają one dowodów na poparcie tezy, że twórcy to najczęściej osoby pozbawione symptomów neurotycznych. Na uwagę zasługują też wyniki uzyskane przez B. Gawdę w ramach studium nad uzdolnieniami matematycznymi. Nieczęsto można przeczytać coś nowego na temat tych uzdolnień. Tymczasem autorka podjęła się zadania określenia wpływu uzdolnień twórczych na uzdolnienie matematyczne. Okazało się, że wpływ taki rzeczywiście ma miejsce i polega na tym, że im wyższe uzdolnienie twórcze, tym wyższe uzdolnienie matematyczne heurystyczne. Ponadto posiadanie uzdolnienia twórczego decyduje o rodzaju wybieranych zadań — a więc „osoby uzdolnione matematycznie i twórczo preferują zadania heurystyczne, zaś osoby nieuzdolnione twórczo, a tylko matematycznie, zadania algorytmiczne” (s. 108).

Wśród kilkunastu artykułów omawianego tomu najciekawsze wydają się trzy — D. Turskiej, S. Popka i J. Kociuby. Sprawozdanie D. Turskiej jasno pokazuje, że typ kształcenia szkolnego ma wpływ na postawę twórczą młodzieży. Niestety, dalsze wnioski są mało optymistyczne. Jak się okazuje, trening edukacyjny wpływa hamująco na rozwój postawy twórczej, a co gorsza nie rozwija nawet strategii algorytmicznych, które są podstawą rozwiązywania zadań typowo szkolnych, a więc polegających na opanowaniu pewnych faktów lub umiejętności. Zgodzić się trzeba z autorką, że jej praca wykazuje, iż polskie szkolnictwo nastawione jest głównie na realizację programu nauczania, a nie rozwój osobowości młodzieży.

Jej wartość i znaczenie polega jednak również i na tym, że D. Turska, bazując na uzyskanych rezultatach badań, formułuje konkretne wskazówki pedagogiczne — wypowiada się na temat zadań nauczyciela i sposobu pracy z uczniem nonkonformistycznym. Bez wątplenia, można je zastosować w praktyce. Te implikacje pedagogiczne są cenne, ponieważ często różni badacze mają na uwadze tylko aspekt poznawczy i nie przekładają swoich empirycznych wniosków i refleksji na język praktyki życia codziennego.

Podczas lektury omawianej tu książki warto dłużej się zatrzymać także nad artykułem S. Popka. Zawiera on informacje powszechnie znane, ale również zupełnie nowe. Tym razem autor omawia zdolności w ujęciu systemowym jako „właściwości złożone i sprzężone zwrotnie z osobowością człowieka” (s. 9). Przedstawia więc formalne cechy zdolności, ich wewnętrzne uwarunkowania oraz strukturalny opis zdolności na przykładzie modeli interakcyjnych. Obok znanych już modeli Renzullo, Monksa czy swojego własnego, autor prezentuje również model rozwoju–regresji zdolności. Jest on rozwinięciem modelu interakcyjnego i zarazem wyjaśnieniem, w jaki sposób dochodzi do wzajemnych oddziaływań między zdolnościami potencjalnymi jednostki (tzw. czynniki I rzędu) a emocjami i motywacją (czyli czynnikami II rzędu). Schemat ten nie tylko pokazuje skutki różnych jakości przeżyć emocjonalnych i motywacji dla kształtowania się zdolności, ale jest również potwierdzeniem słuszności modelu interakcyjnego autora, a konkretnie umieszczenia w nim tych właśnie czynników II rzędu.

Na marginesie trzeba dodać, że interakcyjny model zdolności S. Popka zdobywa sobie coraz większą popularność. Odwołuje się do niego kilka autorek z niniejszego tomu, próbując wyjaśnić przy jego pomocy strukturę lub miejsce badanych uzdolnień. K. Markiewicz i A. Zachariasz-Łobodzińska wykorzystują go do budowy modelu zdolności społecznego funkcjonowania, a B. Gawda lokalizuje w nim — jako rodzaj uzdolnień specjalnych — uzdolnienia empatyczne. Trudno dzisiaj powiedzieć, na ile model S. Popka okaże się uniwersalny w wyjaśnianiu genezy i struktury uzdolnień ludzkich — wydaje się, że odpowiedź przyniosą dopiero badania empiryczne w dziedzinie różnych typów uzdolnień.

Godną uwagi inicjatywą S. Popka jest również zestawienie różnych ujęć w literaturze psychologicznej tak centralnego pojęcia jak „zdolność”. Istnieje pod tym względem duży zamęt terminologiczny, brak jednoznacznej i powszechnie akceptowanej definicji zdolności, stąd duże znaczenie mają działania porządkujące i systematyzujące tę różnorodność stanowisk.

I jeszcze parę słów o artykule J. Kociuby *W poszukiwaniu tożsamości aktora*. Już sam tytuł zachęca do lektury każdego, komu nieobojętne są zagadnienia psychologii osobowości. I rzeczywiście, opracowanie to spełnia nadzieje czytelnika — wyjawia, bynajmniej niepowierzchnie, czym naprawdę jest aktorstwo, jakie siły ścierają się w duszy artysty i jaki związek zachodzi pomiędzy nim a odgrywaną rolą.

Tytułem ilustracji tych treści warto przytoczyć mały fragment z przedstawianego artykułu.

W sytuacji kiedy „ja” aktora jest „słabe”, gdy nie wie on, kim jest, rola dominuje nad jego „ja”. Wtedy tzw. wejście w rolę może być zagrażające, bo właściwie to rola wchodzi w aktora, a nie aktor w rolę. Natomiast wyjście z roli może grozić dezintegracją osobowości, utratą poczucia tymczasowej tożsamości związanej z rolą bądź pogłębieniem stanu dezorientacji wewnętrznej.

Właściwe zaś wejście aktora w rolę jest bezpieczne. Związane jest ono z sytuacją, kiedy „ja” aktora jest „silne”, gdy może on o sobie powiedzieć „Wiem, kim jestem” (s. 166).

Szkoda, że przedstawiona w tej rozprawie koncepcja tożsamości aktora nie została poparta badaniami — w powyższym kontekście mogły być one bardzo interesujące.

Podsumowując to, co dotychczas zostało powiedziane, książka *Zdolności i uzdolnienia jako osobowościowe właściwości człowieka* jest w swej treści wielotematyczna i różnorodna. Zawiera zarówno rozważania teoretyczne, jak i wyniki badań empirycznych. Jest lekturą godną polecenia, chociaż adresowaną do wąskiego grona czytelników — ludzi nauki. Mogą z niej korzystać także studenci psychologii — niektóre artykuły czy ich fragmenty ze względu na syntetyczne opracowanie zagadnień stanowią dobry materiał edukacyjny. Publikacja ta odpowiada na niektóre pytania, a jest to przecież zadanie wciąż aktualne — zgodzić się należy z S. Popkiem, iż tak jak wiele innych złożonych funkcji, zdolności „należą do zagadnień słabo dookreślonych i to nie tylko w ujęciu pojęciowym, ale także genetycznym, rozwojowym i strukturalnym” (s. 9).

SUMMARY

This is a collective work, edited by Stanisław Popek. It includes both theoretical considerations and the outcomes of empirical studies. Generally, the book contains two groups of articles. The subject of the first one is the notion and structure of social, emphatic and mathematical talents. The other group includes the data — supported by the studies — on the relation of certain talents (mostly creative ones) the other skills, personality traits (eg. neurotism) or a specific sphere of human activity (eg. education).

The most interesting articles are by D. Turska, S. Popek and J. Kociuba. The paper by D. Turska clearly shows that the type of school education affects the attitudes of the school youth. On the other hand, J. Kociuba deals with a very interesting problem of an actor's identity.